

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.6.93](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.93)

УДК 332:314.15 (477.72)

Д. В. Ковальов,

к. с.-г. н., доцент, доцент кафедри загальноекономічної підготовки, Державний вищий навчальний заклад «Херсонський державний аграрно-економічний університет», м. Херсон

ORCID ID: 0000 – 0002 – 3672 - 7063

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

D. Kovalyov

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General Economics, State Higher Educational Institution "Kherson State Agrarian and Economic University", Kherson

THE INFLUENCE OF MIGRATION PROCESSES ON THE ECONOMY OF THE KHERSON REGION

У статті проаналізовані та відокремлені чинники, які впливають на міграційні процеси у Херсонській області, виявлені проблеми спричинені міграцією, та рекомендовані можливі шляхи їх вирішення. Визначено, що Україна є одним із лідерів за кількістю працездатного населення, що працює не на батьківщині. Стверджується, що рівень середньої заробітної плати є одним з визначальних факторів, що впливають на міграцію трудових ресурсів, а також оцінено розмір заробітних плат по регіонах України. Вказується, на те що, найбільша міграція спостерігається у США, Фінляндію, Ізраїль, Португалію. Якщо, трудова міграція у Фінляндію, Польщу, Російську Федерацію та інші країни має сезонний характер, то мігранти у США, Ізраїль, Португалію, як правило не повертаються. Встановлено, що в Україні офіційна середня щомісячна плата менше не тільки польського, а й російського рівня. Обґрунтовано, що грошові перекази покращують добробут сімей мігрантів та стимулюють внутрішній попит, тому у поточній економічній кризі це є одним з джерел валютних надходжень для країни. Проте еміграція зменшує пропозицію робочої сили на внутрішньому ринку праці, що в кінцевому результаті призводить до втрати кваліфікації, та існують загрози соціального характеру. Наведено приклади вирішення проблеми трудової міграції шляхом регулювання ринку робочої сили на національному та регіональному рівнях.

The article analyzes and identifies the factors that affect migration processes in the Kherson region, identifies problems caused by migration, and recommends possible ways to solve them. It is determined that Ukraine is one of the leaders in the number of able-bodied population working outside the homeland.

It is claimed that the level of the average wage is one of the determining factors influencing the migration of labor resources, as well as the estimated wages in the regions of Ukraine. Kherson region ranks 20th in this indicator, so due to low wages and unstable economic situation, there was a negative balance of migration.

It is indicated that the largest migration is observed in the United States, Finland, Israel, Portugal. If labor migration to Finland, Poland, the Russian Federation and other countries is seasonal, migrants to the United States, Israel, and Portugal usually do not return.

It is established that in Ukraine the official average monthly salary is less than not only the Polish but also the Russian level. The population of the Kherson region throughout the study period migrated in search of a better life, higher wages and a decent future.

It is justified that remittances improve the well-being of migrant families and stimulate domestic demand, so in the current economic crisis, this is one of the sources of foreign exchange earnings for the country. However, emigration reduces the supply of labor in the domestic labor market, which ultimately leads to disqualification, and there are social threats associated with the destruction of families, the phenomenon of orphanhood of children, the deformation of gender and age structure in areas of mass labor migration, demographic problems. character. The biggest threats are criminally induced external migration, human trafficking and forced labor of Ukrainian citizens.

It is indicated that those who have both intellectual and financial resources are leaving, so our state is losing its human potential. Examples of solving the problem of labor migration by regulating the labor market at the national and regional levels are given.

Ключові слова: міграційні процеси; трудова міграція; зовнішня трудова міграція; внутрішня трудова міграція; масштаби міграції; наслідки міграції.

Key words: migration processes; labor migration; external labor migration; internal labor migration; the scope of migration; consequences of migration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Міграційні проблеми в Україні з кожним роком набувають все більшої актуальності, оскільки вони значно впливають на економічно-соціальний та демографічний розвиток країни, як в цілому, так і на регіональному рівні. Україна є однією із головних країн по втраті робочої сили, яка переходить до європейських та інших держав. Від масштабів і напрямів міграції робочої сили залежить, як праце забезпеченість економіки в кількісному відношенні, так і якість трудового потенціалу. Кількісний та якісний склад трудових ресурсів у взаємодії з іншими факторами визначає темпи економічного розвитку, рівень добробуту населення, загальний економічний потенціал соціально-економічної системи в цілому. У зв'язку зі збільшенням масштабів внутрішньої та зовнішньої міграції, а також її вплив на якість сукупного трудового потенціалу суспільства та зайнятість населення, як на рівні національному, так і регіональному, вимагає глибокого і всебічного економічного аналізу, її потрібно постійно поновлювати, та доповнювати з урахуванням всіх сучасних тенденцій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вказаній проблематиці, зокрема дослідженням міграційних процесів, присвячена доволі широка література авторства вітчизняних та зарубіжних фахівців. У її межах працювали знані науковці В. О. Костенко, Е. М. Лібанова, О.А. Грішнова, О.А. Малиновська, В.І. Мойсей, Г. Биффль, Н.Г. Мамонтова, О.Р. Овчинникова, О.У. Хомри, та багатьох інших вчених.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою цієї публікації є відокремлення чинників, які впливають на міграційні процеси у Херсонській області, виявленні проблем спричинених міграцією, та формулюванні можливих шляхів її вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міграційні процеси є однією з основних проблем економіки регіону та країни в цілому. На сьогоднішній день проблема міграції робочої сили дуже гостро постає в Україні. Становище, у якому опинилася наша держава, спричинило значне падіння рівня життя, зростання цін на товари та послуги.

Проте на сьогодні багато країн роблять усе, для того щоб уникнути заселення біженцями, людей, які нелегально проживають на території держави. Але проблема міграції завжди буде важливою, оскільки кожна людина має право вибору, чи залишатися в своїй державі, чи їхати в пошуках кращого життя за кордон. Після підписання Шенгенської угоди безліч українців виїхали і залишилися там жити, або періодично їздять на заробітки і приїжджаючи в Україну живуть за гроші зароблені там, і це повторяється безліч разів.

Ураховуючи, що вибіркові обстеження та фрагментарні дані інших країн не можуть дати оцінки масштабів явищ, зокрема і міграції, ситуацію з інформаційним забезпеченням у цій сфері суттєво погіршує відсутність даних перепису населення поряд з актуальним національним реєстром населення. Наслідком цього є те, що надійність усіх демографічних показників, що розраховуються Держстатом на основі даних перепису населення 2001 року та даних поточного обліку населення, може бути дуже низькою. У будь-якому разі вона є невідомою.

За даними Головного управління статистики у Херсонській області, в середньому, за 2019 рік чисельність безробітних віком 15-70 років становила 48,5 тис. осіб. Рівень безробіття (за методологією МОП)

досяг 9,6% економічно активного населення. Кількість безробітних, зареєстрованих в Державній служби зайнятості, станом на січень-грудень 2020 року, становила 30,6 тисяч осіб [1].

У таблиці 1 розглядається більш детальна характеристика динаміки міграційного руху населення Херсонської області за 2014-2019 роки.

Таблиця 1.
Міграційний рух населення Херсонської області

Рік	Осіб			На 1000 наявного населення		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (скорочення)	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст (скорочення)
2014	13401	14259	- 858	12,5	13,3	- 0,8
2015	12646	12947	- 301	11,9	12,2	- 0,3
2016	3061	4095	- 1034	2,9	3,9	- 1,0
2017	4927	7674	- 2747	4,7	7,3	- 2,6
2018	11970	14243	- 2273	11,5	13,7	- 2,2
2019	11736	13810	- 2074	11,4	13,4	- 2,0

Джерело: розраховано за даними [2]

Як свідчать дані Головного управління статистики у Херсонській області, протягом останніх шести років динаміка міграційного руху має негативну тенденцію, але має свої особливості. Так, у 2017 році вона зросла майже у 9 разів порівняно з 2015 роком, це найвищий показник за даний період. Починаючи з 2018 року динаміка покращується, на нашу думку за рахунок внутрішньої трудової міграції.

Внутрішня міграція як явище в країні доволі спірне і не остаточне. Заходи, спрямовані на вирішення проблеми зайнятості переселенців, як основної їх інтеграції та забезпечення життя на новому місці, повинні бути негайними, але обміркованими. Успішне вирішення проблеми зайнятості ВПО приведе до зменшення соціальної напруги між мігрантами приймаючими громадами, а також до подальшої стабілізації економічної та соціальної ситуації у регіоні та в Україні. Взагалі, внутрішня міграція по регіонах України станом на січень-вересень 2020 року складає 312836 осіб прибулих та 305895 осіб вибулих [3, с. 132-136].

Рівень середньої заробітної плати є одним з визначальних факторів, що впливають на міграцію трудових ресурсів. Хоча в Україні і спостерігалось зростання розміру мінімальної заробітної плати, проте на фоні стрімкого росту цін, це не впливає на міграційні настрої українців. Тому, для аналізу міграційних процесів порівнюємо середні розміри заробітних плат по регіонах (табл. 2).

Таблиця 2.
Середній розмір заробітної плати по регіонах у 2014 – 2019 роках (грн.)

Назва регіонів	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	4012	5230	6475	8777	10573	12264
Вінницька	3244	4214	5153	7613	9255	10661
Волинська	3161	4237	5151	7249	8868	10333
Дніпропетровська	4021	4996	5913	8247	10188	12084
Донецька	4498	5830	7111	9886	11298	13177
Житомирська	3180	4091	4997	7207	8624	9832
Закарпатська	3353	4535	5597	8127	9946	11005
Запорізька	4048	4998	6125	8305	10435	12249
Івано-Франківська	3138	4191	4993	6935	8334	9625
Київська	4100	5489	6406	8719	11146	13259
Кіровоградська	3088	4149	4927	6798	8190	9450
Луганська	3638	4250	6009	7484	8731	10195
Львівська	3353	4643	5623	7879	9172	10415
Миколаївська	4143	5227	6448	8828	10197	12833
Одеська	3685	5154	6535	8297	9564	11103
Полтавська	3653	4624	5673	7839	10003	10906
Рівненська	3665	4755	5703	7676	9558	11552
Сумська	3284	4217	5129	7359	8454	9701
Тернопільська	2992	3951	4781	6828	8307	9651
Харківська	3598	4653	5499	7447	9072	10410
Херсонська	3043	4155	5259	7206	8495	9828
Хмельницька	3418	4326	5315	7559	8976	10844
Черкаська	3151	4243	5089	7267	8628	10008
Чернівецька	3000	4061	5058	7265	9025	9608
Чернігівська	2924	3924	4804	6656	8005	8851
М. Київ	6414	8486	11094	14035	16546	18869

Джерело: розраховано за даними[4]

Найбільші заробітні плати за весь період досліджень, спостерігаються в Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Одеській областях та місті Києві. Херсонська область займає 20 місце за даним показником, тому внаслідок малої заробітної плати та нестабільної економічної ситуації і виникло від'ємне сальдо міграції.

За даними ООН, кількість міжнародних мігрантів у всьому світі збільшилась і досягнула 272 мільйона в 2019 році. У 2000 році цей показник становив 173 млн., в 2005 – 191 млн., у 2010 – 220 млн., 2015 – 248 млн [5].

Так, маючи статистичні дані тільки за 2015-2017 роки можна зробити висновок, що у територіальній структури міжнародних міграційних потоків можна спостерігати велику кількість мігрантів із західних областей – 69,4%. [табл. 3].

Таблиця 3.
Трудові мігранти за країнами перебування та територіальними зонами, 2015-2017 рр.

	Усього, тис. осіб	у тому числі за територіальними зонами, %				
		Північ	Центр	Південь	Схід	Захід
Кількість трудових мігрантів, усього	1303,3	6,0	9,2	8,6	6,8	69,4
у тому числі за країнами перебування						
Польща	506,5	7,7	10,9	6,8	0,9	73,7
Російська Федерація	342,4	6,5	10,9	9,6	15,6	57,4
Італія	146,7	-	5,8	7,4	7,6	79,2
Чеська Республіка	122,5	0,8	-	-	4,0	95,2
Сполучені Штати Америки	23,5	-	-	57,0	22,6	20,4
Білорусь	22,5	25,8	-	-	-	74,2
Португалія	20,3	-	34,5	11,3	-	54,2
Угорщина	17,1	17,5	-	-	-	82,5
Ізраїль	13,9	8,6	-	15,1	-	76,3
Фінляндія	13,3	-	72,9	27,1	-	-
Німеччина	10,2	-	-	-	-	100,0
Інші країни	64,4	9,2	3,6	20,3	15,2	51,7

Джерело: розраховано за даними[6]

Південний регіон, до складу якого входить Херсонська область, має показник – 8,6%. Найбільша міграція спостерігається у США, Фінляндію, Ізраїль, Португалію. Якщо, трудова міграція у Фінляндію, Польщу, Російську Федерацію та інші країни має сезонний характер, то мігранти у США, Ізраїль, Португалію, як правило не повертаються.

Така відмінність у кількості мігрантів в порівнянні з західним регіоном, полягає на нашу думку, у відмінностях за географічному положенню, менталітету та транспортною інфраструктурою.

Згідно з офіційною статистикою доходів громадян, Україна є однією з найбідніших країн Європи. Про це повідомляє Міністерство фінансів з посиланням на дані Євростату. У країнах ЄС середня заробітна плата за одну годину становить 27.7 євро або \$32.7 (919,6 грн за курсом НБУ). Як пише видання, 160 робочих годин на місяць - \$5231 (147 тис. грн [4].

Однак, за середнім значенням ховається великий розрив між країнами-членами ЄС. Наприклад, в Болгарії за годину роботи платять 6 євро, в Румунії — 7,7 Євро, в Польщі -10,7 євро, а в Данії та Люксембурзі (44,7 євро) і (41,6 євро) відповідно. У найближчих сусідів України - у Польщі, Росії, Білорусі та Молдові — офіційна зарплата становить \$2020, \$677.6, \$501.19, \$450, відповідно.

За останніми даними Держстату, в Україні офіційна середня щомісячна плата менше не тільки польського, а й російського рівня (рис.1).

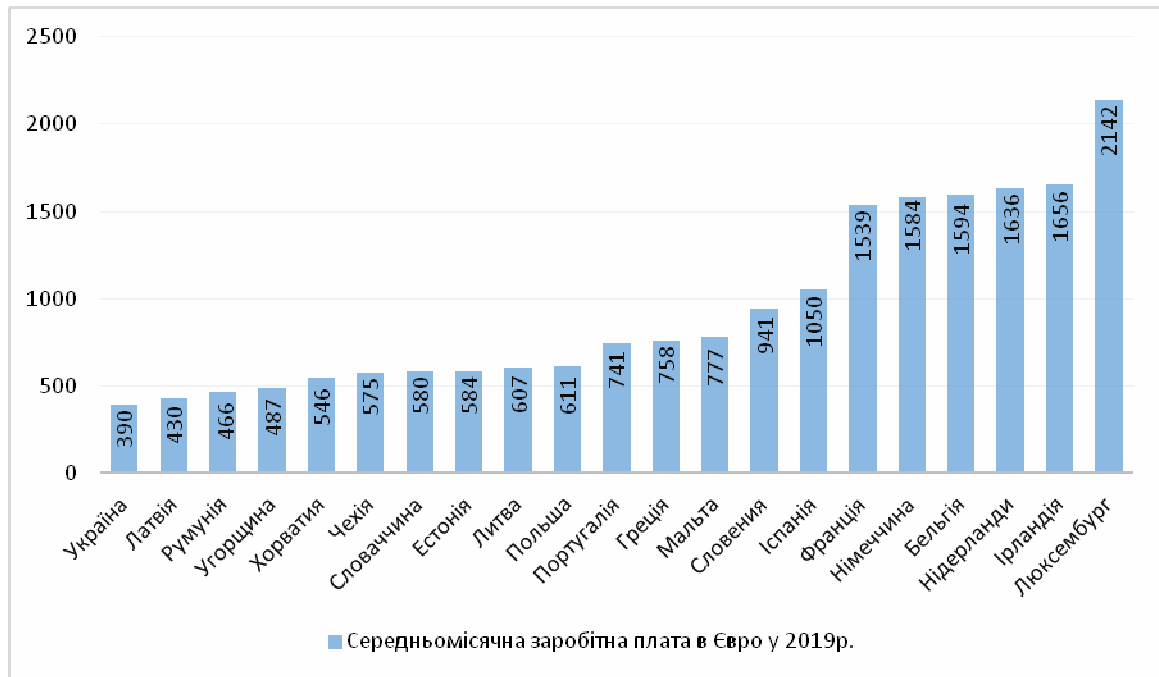

Рис. 1. Розмір середньомісячної зарплати в Україні та в країнах Європи у 2019 році [4]

Населення Херсонської області протягом усього досліджуваного періоду усього досліджуваного періоду мігрувало в пошуках кращого життя, вищих заробітних плат та достойного майбутнього. Наслідком чого було зменшення чисельності населення, народжуваності і старіння нації. Такий рух населення має значний вплив на економіку, приносячи як вигоди, так і втрати. Зокрема, грошові перекази покращують добробут сімей мігрантів та стимулюють внутрішній попит та є одним з основних джерел валютних надходжень для країни. Але, в країні спостерігається розшарування населення за економічними показниками, адже доходи тих, хто отримує грошові перекази з закордону значно більші, ніж у тих, хто працює в Україні. Протягом 2020 року українські трудові мігранти переказали за кордону додому 8,5 мільярдів доларів. Незважаючи на пандемію коронавірусу та весняний карантин, заробітчани надсилають на батьківщину майже стільки ж грошей, як у 2019 [7].

Беззаперечними є загрози соціального характеру пов'язані із руйнуванням родин, явищем сирітства дітей заробітчани, деформацією статево-вікової структури в районах масової трудової міграції, проблем демографічного характеру. Найбільшу загрозу становить кримінально індукована зовнішня міграція, торгівля людьми та примусова праця українських громадян [8].

Ще один негативний фактор міграції, це відтік кваліфікованих робітників за кордон. Так, за даними Херсонського обласного центру зайнятості за січень 2021 року, кількість вакансій становила 1411 осіб. З них – професіонали – 276, фахівці – 246, кваліфіковані робітники з інструментом – 192, робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин – 172, працівники сфери торгівлі та послуг – 132, навіть вакансії найпростіших професій становлять 146 осіб [9].

Потрібно зазначити, виїжджають ті, які володіють як інтелектуальними ресурсами, так і фінансовими, отже, наша держава втрачає людський потенціал. Тільки за умов подолання несприятливих чинників та проведення міграційної політики в державі можливе подолання негативних наслідків міграційного руху населення Херсонської області та України в цілому.

Дієвим засобом проти трудової міграції може бути зростання економічної активності та зайнятості населення, а на цій основі підвищення життєвого рівня. На сьогодні необхідно врахувати міграційну ситуацію під час розроблення економічних і соціальних програм, виходячи з особливостей конкретних регіонів.

Тому Україна в напрямку державної міграційної політики в питанні виїзду громадян України за кордон для тимчасового перебування з метою працевлаштування повинна:

- створити умови для мінімізації стихійної зовнішньої трудової міграції громадян України;
- встановити належний контроль за зовнішньої трудової міграції, припинити діяльність комерційних посередницьких структур, що незаконно займаються організацією зовнішньої трудової міграції;
- створити соціально-економічні умови для інвестицій в економіку держави коштів трудящих-мігрантів;
- забезпечити піклування та захист громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном.

Основними передумовами для цього в Україні загалом є:

- стабілізація воєнного стану в країні;
- надання пільг для підприємців для розвитку бізнесу;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проаналізувавши вплив міграційних процесів на економіку Херсонської області, можна зробити висновок, що регіон продовжує втрачати населення в результаті, як внутрішньої, так і зовнішньої міграції населення. Це пояснюється сукупністю факторів, зокрема, економічний фактор (низька заробітна плата та відсутність працевлаштування за обраною кваліфікацією), політична нестабільність, корумпованість усіх гілок влади, відсутність культури виконання законів.

Кошти, які надсилають заробітчани, зазвичай не працюють на примноження капіталу області, на розвиток інфраструктури й формування перспективної економіки та виробництва. До того ж гроші, які передають заробітчани уникають оподаткування, немає відрахувань у соціальні чи пенсійні фонди, тому вони загалом не сприяють економічному зростанню регіону та України в цілому.

Є загрози соціального характеру пов'язані із руйнуванням родин, явищем сирітства дітей заробітчан, деформацією статево-вікової структури в районах масової трудової міграції, проблем демографічного характеру. Найбільшу загрозу становить кримінально індукована зовнішня міграція, торгівля людьми та примусова праця українських громадян.

Виїжджають з області ті, які володіють як інтелектуальними ресурсами, так і фінансовими, отже, наш регіон втрачає людський потенціал.

Для розв'язання таких складних соціально-економічних питань не можна застосовувати тільки застарілі економічні моделі та спиратися лише на досвід попередників. Потрібно намагатися шукати нові підходи щодо розв'язання проблем сучасних міграційних процесів в Україні. Робити певні припущення та прогнози, намагатися вносити нові ідеї у міграційну політику країни, що єдиним результатом мало б місце забезпечення гідних умов проживання на території України її резидентам та іммігрантам.

Література.

1. Статистичний щорічник Херсонської області за 2019 рік / За ред. В.А. Вознюка. – Херсон: Головне управління статистики у Херсонській області. 2020. – 412 с.
2. Статистичний щорічник Херсонської області за 2014- 2019 рік / За ред. В.А. Вознюка. – Херсон: Головне управління статистики у Херсонській області.
3. Кобеля З.І., Тодорюк С.І., Сторцун К.М. Трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України / З.І. Кобеля, С.І. Тодорюк, К.М. Сторцун // Економіка та держава. – 2021. - № 4. – С. 132 – 136.
4. Середня зарплата в Україні 2020р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salari/average/2020/>
5. Департамент ООН з економічних і соціальних питань, 2019. [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.un.org/en/development/desa/population/data/estimates2/estimates19/asp>
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України // [Електронний ресурс]. –Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Radiosvoboda. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/trudova-migratsia/309377742.html>
8. Трудова міграція загрожує національній безпеці // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.unian.ua/business/1739617-trudova-migratsia-zagrojuje-natsionalniy-bezpetsi.html>
9. Офіційний сайт Херсонського обласного центру зайнятості // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://khe.dcz.gov.ua/analitics/68>

References.

1. Statistical Yearbook of the Kherson region for 2019. Edited by V.A. Vozniuk, Main Department of Statistics in Kherson region, Kherson, Ukraine, P. 412.
2. Statistical Yearbook of Kherson region for 2014-2019. Edited by V.A. Vozniuk, Main Department of Statistics in Kherson region, Kherson, Ukraine.
3. Kobelia, Z., Todoriuk, S. and Stortsun, K. (2021), “Labor migration at the present stage of market transformation of the ukrainian economy”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 132–136. DOI: [10.32702/2306-6806.2021.4.132](https://doi.org/10.32702/2306-6806.2021.4.132)
4. The average salary in Ukraine in 2020, available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salari/average/2020/>
5. UN Department of Economic and Social Affairs, 2019, available at: <https://www.un.org/en/development/desa/population/data/estimates2/estimates19/asp>
6. Official site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Radiosvoboda. available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/trudova-migratsia/309377742.html>
8. Labor migration threatens national security, available at: <http://www.unian.ua/business/1739617-trudova-migratsia-zagrojuje-natsionalniy-bezpetsi.html>
9. Official site of the Kherson regional employment center, available at: <https://khe.dcz.gov.ua/analitics/68>

Стаття надійшла до редакції 20.06.2021 р.